

rem'e okuduğu Ümeyye'ye ait beyit sayısının 100'e ulaştığı kaydedilir. İslâm'ın gelişinden yirmi yıl sonra ölen Ümeyye, âhirete ve dinî konulara yer verdiği şiirlerinin bir kısmını muhtemelen son zamanlarında yazmıştır. Onun bu tür şiirleri diğer bazı şiirlerin kendisine nisbet edilmesinde ve kendisine din ve âhiret şairi denilmesinde etkili olmuştur. Bu şiirleri sebebiyle Hz. Peygamber'in Ümeyye hakkında, "Şiirleri iman etti ama kalbi inkârdadır" dediği rivayet edilmiştir (Abdülkâdir el-Bağdâdî, I, 249). G. Meloni, Ümeyye'nin Hz. Peygamber'in geleceğini haber verenlerden biri olduğuna dair "Un Precursore di Maometto: Umayya figlio D'Abu's-salt" başlıklı bir makale yazmıştır (*Rivista Storica-Critica delle Scienze teologiche*, I | Hardcover/Italian 1905], s. 592-607).

BİBLİYOGRAFYA :

Asmaî, *Fuḥûletü'ş-şu'arâ'* (nşr. Ch. C. Torrey, *ZDMG*, LXV [1911] içinde), s. 500; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 14, 47, 58, 60, 65, 227, 242, 536, 675; II, 30-33, 112; III, 357; Cumahî, *Fuḥûlû'ş-şu'arâ'*, I, 259-262; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, II, 320-326; III, 510-511; IV, 196-197; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, Beyrut 1964, s. 369-372; İbn Dâvûd *ez-Zâhirî*, *ez-Zehre* (nşr. İbrâhim es-Sâ-merrâî – Nûrî Hammûdî el-Kaysî), Bağdad 1395/1975, II, 22-27, 29-31, 83; Taberî, *Câmî'u'l-be-yân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, IX, 162-163, 165; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Kahire 1963, IV, 120-133; İbn Cinnî, *el-Mübhic fi tefsîri esmâ'i şu'arâ'i'l-hamâse* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk-Beyrut 1407/1987, s. 204-208; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Şimârü'l-kulûb* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1985, s. 602-603, 642; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûr), s. 239-242; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâlî'l-Kâllî* (nşr. Abdülazîz el-Mey-menî), Kahire 1354, s. 362 vd.; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe*, I, 245, 247-253; VI, 113; IX, 135; ayrıca bk. tür.yer.; L. Şeyho, *Şu'arâ'ü'n-Naşrâniyye*, Beyrut 1890, s. 219-237; F. Schulthess, "Umajja Ibn Abis Salt", *Orientalische Studien: Theodor Nöldeke zum siebzigsten Geburtstag (2. März 1906) gewidmet von Freunden und Schülern* (ed. C. Bezold), Gieszen 1906, s. 78-89; a.m.f., *Umajja Ibn Abis Salt, die unter sinem Namen ueberlieferten Gedichtfragmente*, Leipzig 1911; T. Andrae, *Die Enistehung des Islâms und das Christentum*, Upsala 1926, s. 48 vd.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 55 vd.; R. Blachère, *Historie de la littérature Arabe*, Paris 1964, II, 304-306; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebe*, I, 394-397; Behcet Abdülgafûr el-Hadisî, *Ümeyye-tü'bnü Ebi'ş-Şalt*, Bağdad 1975, s. 49, 397, ayrıca bk. tür.yer.; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, I, 216-219; E. Power, "The Poems of Umayya b. Abi'l-Salt", *MUSJ*, I (1906), s. 197-222; V (1912), s. 145-195; Cl. Huart, "Une nouvelle source du Qurân", *JA*, X. seri: IV (1904), s. 125-167; M. Azîz Şems, "Dâliyyetü Ümeyye b. Ebi'ş-Şalt", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-İlmîyyü'l-Hindî*, VIII/1-2, Aligarh 1403/1983, s. 326-337; Nihad M. Çetin, "Ümeyye", *İA*, XIII, 100-102; J. E. Montgomery, "Umayya b. Abi'l-Salt", *EI*² (İng), X, 839.

ÜMEYYE b. HALEF

(أمية بن خلف)

Ebû Safvân Ümeyye b. Halef
b. Vehb el-Kureşî el-Cumahî
(ö. 2/624)

**Hz. Peygamber'in
azılı düşmanlarından biri.**

Kureyş'in önemli kollarından Benî Cumah'a mensuptur. İslâmiyet'in zuhuru sırasında kardeşi Übey b. Halef gibi Mekke'nin ileri gelenleri arasında bulunuyordu. Mekke müşriklerinin, "Ne olurdu bu Kur'an Ümeyye b. Halef, Mes'ûd b. Amr, Kinâne b. Abdüfâil ya da Mes'ûd b. Muttalib'e inseydil" şeklindeki sözleri onun toplumdaki itibarlı konumuna işaret etmektedir (Belâzürî, I, 150-151). Ümeyye, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek amacıyla müşrik liderleri tarafından girişilen teşebbüslerin hepsinde kardeşiyle birlikte yer aldı. Nitekim farklı zamanlarda Resûl-i Ekrem'in amcası Ebû Tâlib'in yanına farklı zamanlarda giderek yeğenini bu davadan vazgeçirmesini isteyen Kureyş heyeti içerisinde de bulundu. Resûlullah'a Safâ tepesini altın yaparak bir mucize gösterirse iman edeceklerini söyleyen müşrikler arasında o da vardı.

Bir gün Hz. Peygamber, Kâbe civarında namaz kılarak içerisinde Ümeyye b. Halef'in de olduğu müşrikler onunla alay etmeye başladılar. Ebû Cehil'in teşvikiyle Ukbe b. Ebû Muayt, yeni doğuran bir devin etenesini (döl eşi, meşime) ve diğer artıklarını getirip secdeye vardığı sırada Resûlullah'ın üzerine attı. Buna karşılık Resûl-i Ekrem şöyle dedi: "Allahım! Bu Kureyşliler'in bana yaptıklarını sana arz ediyorum. Ebû Cehil b. Hişâm'ı, Utbe b. Rebîa'yı, Şeybe b. Rebîa'yı, Ukbe b. Ebû Muayt'ı, Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum" (Buhârî, "Cizye", 21). Kâfirün süresinin Ümeyye b. Halef, Esved b. Muttalib, Velîd b. Mugire ve Âs b. Vâil'in Kâbe'yi tavaf etmekte olan Resûlullah'a, "Ey Muhammed! Biz senin taptığına tapalım, sen de bizim taptığımızı tap, seninle ortaklık yapalım" demeleri üzerine indiği bildirilmektedir (İbn Kesîr, IV, 221). Hz. Peygamber'in müslüman olmalarını istediği Utbe b. Rebîa, Ebû Cehil, Abbas b. Abdülmuttalib ve Ümeyye ile konuştuğu bir sırada yanına gelen âmah İbn Ömmü Mektûm ile ilgilennememesi üzerine Abese süresinin nâzil olduğuna, Hümeze süresinin de Resûl-i Ekrem'in ardından kaç göz işaretleriyle alay etmeleri yüzünden Cemîl b. Âmir,

Ahnes b. Şerîk, Velîd b. Mugire veya Ümeyye b. Halef hakkında indiğine dair rivayetler vardır. Yine Leyl süresinin, müslüman köleleri satın alıp âzat etmek suretiyle servetini Allah yolunda harcayan Hz. Ebû Bekir ile cimrilik yaparak malını ihtiyaç sahiplerinden esirgeyen Ümeyye b. Halef hakkında nâzil olduğu bildirilmektedir. Ümeyye b. Halef, kölesi Bilâl-i Habeşî'yi İslâm'ı kabul ettiği için kızgın güneş altında yatırır, büyük bir kaya parçasını göğsünün üzerine koydurur, İslâmiyet'ten vazgeçerek Lât ve Uzzâ'ya tapmaya zorlardı. İşken-ce gören müslümanların simgesi haline gelen Bilâl acılar içinde kıvrılırken, "Allah birdir, Allah birdir" demekten geri durmamıştır.

Hicretten hemen önce Hz. Peygamber'in öldürülmesine karar verilen Dârünnedve'deki toplantıya katılan ve hicret esnasında sığındığı Sevr mağarasının önüne kadar giden müşriklerin arasında bulunan Ümeyye, Resûl-i Ekrem'e ve müslümanlara karşı olan düşmanlığını hicretten sonra da sürdürdü. Resûlullah, Buvât Gazvesi'ni Ümeyye'nin emrindeki 100 kişilik bir muhafız birliğinin himayesinde 2500 deveden oluşan Kureyş kervanının geçişini engellemek için düzenlemişti (Rebîülevvel 2 / Eylül 623). Bedir Gazvesi'nde öldürülen Ümeyye b. Halef'in yaşlılığını ve şişmanlığını öne sürüp bu savaşa katılmak istemediği, ancak Ukbe b. Ebû Muayt'ın onu korkaklıkla itham ederek kadına benzetmesi üzerine katılmak zorunda kaldığı bildirilir. Hz. Peygamber'in kendisini öldüreceğine dair sözünü duyduğu ve onun sözlerinin hep doğru çıktığını bildiği için bu savaşta yer almaktan kaçındığı da nakledilmektedir (Buhârî, "Menâkıb", 25; Vâkîdî, s. 61). Ümeyye'nin Bedir Gazvesi'ne sebebiyet veren Kureyş kervanına 2000 miskal altınla iştirak ettiği ve savaş hazırlıkları sırasında önemli katkıda bulunduğu bilinmektedir. Nitekim müşrik ordusuna katılanlara yol boyunca ziyafetler verilirken Ümeyye de bu amaçla Usfân'da dokuz deve kestirdi (İbn Kesîr, V, 64). Savaşın müslümanların lehine geliştiğini gören Ümeyye, elinde birkaç zırhla gördüğü eski dostu Abdurrahman b. Avf'a kendisini ve yanındaki oğlu Ali'yi esir almasının elindeki zırhlardan daha iyi olacağını ima ederek âdeta kendini esir aldirmişti. Ancak Bilâl-i Habeşî onu görünce, "İşte küfrün başı! Eğer o kurtulursa ben ölürüm" diyerek ona hücum etti. Bilâl'in bağırmasıyla Ümeyye'nin etrafını saran müslümanlar kendisini ve oğlunu öldürdüler. Oğlu Ali'yi Ammâr b. Yâsir'in katlettiği bildirilirken

ÜMEYYE b. HALEF

Ümeyye'yi kimin öldürdüğü hakkında farklı rivayetler vardır. Oğlu Safvân, Tâif Seferi dönüşü müslüman olmuştur. Safvân'ın oğlu Abdullah da Kureyş eşrafından olup cömertliği ve üstün zekâsıyla tanınan bir tâbidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, s. 56, 61, 91, 92, 111, 112; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I-II, 631, 632, 638-639, 713; ayrıca bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 66, 72, 102, 112, 117, 120; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, 140, 160, 162, 174; Belâzürî, *Ensâb*, I, 150-151, 308; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), II, 337, 371, 437-438, 451-453, 456-457; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 221-226; Zehebî, *Târîḥu'l-İslâm: el-Megâzî*, s. 51, 59, 60, 62, 63, 73, 74, 105, 126, 330; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türki), Kahire 1417/1997, II, 208; IV, 114, 216, 221-222, 259, 268; V, 60-64, 132-134; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), IV, 44, 51, 96, 97, 125; V, 119, 120; VI, 142, 159; Sa'd Yûsuf Mahmûd Ebû Azîz, *Ricâl ve nisâ' mü-beşşerüne bi'n-nâr enzelallahû fihim Kur'ân*, Kahire, ts. (Mektebetü't-Tevfîkiyye), s. 250-259; M. Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklere Münasebetleri*, Konya 1993, s. 118, 124, 181; M. Muranyi, "Umayya b. Kḥalaf", *El*² (İng.), X, 839-840.

MEHMET BAHÂÜDDİN VAROL

ÜMİT

(bk. RECÂ).

ÜMİTSİZLİK

(bk. YEİS).

ÜMMEHÂT-i SÜFLİYYE

(أُمَمَاتُ السُّفْلَى)

Tabii varlıkların ilkesi sayılan dört madde için kullanılan felsefe terimi

(bk. ANÂSİR-İ ERBAA).

ÜMMEHÂTÜ'İ-MÜ'MİNİN

(أُمَمَاتُ الْمُؤْمِنِينَ)

Hz. Peygamber'in hanımları için kullanılan bir tabir.

"Müminlerin anneleri" demektir. Bu tabir, "Peygamber müminlere kendi canlarından daha yakındır, onun hanımları ise müminlerin anneleridir" âyetine dayanmaktadır (el-Ahzâb 33/6). Ümmehâtü'l-mü'minin yanında "ezvâc-ı tâhîrât" tabiri de kullanılır. Resûlullah on bir kadınla evlenmiştir. Bunlar evlilik sırasına göre şöyle sıralanabilir: Hatice (Hadîce) bint Hu-

veylid: Hz. Peygamber'in ilk hanımı olup İbrâhim dışındaki bütün çocuklarının annesidir. Resûl-i Ekrem Hatice ile evli iken başka bir kadınla evlenmedi. Hicretten üç yıl kadar önce 10 Ramazan'da (19 Nisan 620) Mekke'de vefat etti. Sevde bint Zem'a: Resûlullah kendisiyle evlendiği sırada elli yaşında beş çocuklu dul bir kadındı. Hz. Peygamber'in küçük yaştaki kızları Ümmü Külsûm ile Fâtîma'ya baktı. Hz. Âişe ile evleninceye kadar Resûl-i Ekrem'in tek eşi olarak kaldı. 23 (644) yılında Medine'de vefat etti. Âişe bint Ebû Bekir: Nikâhları hicretten önce kıyıldı, ancak evlilikleri 2. yılın Şevval ayında (Nisan 624) gerçekleşti. Resûlullah onun kolları arasında vefat etti ve odasına defnedildi. 17 Ramazan 58 (14 Temmuz 678) tarihinde Medine'de vefat etti. Hafsa bint Ömer: Kocası Huneys b. Huzâfe'nin Bedir Gazvesi'nden dönüşte hastalanıp Medine'de vefat etmesinden sonra Resûlullah kendisiyle evlendi (Şâban 3 / Ocak 625). Okuma yazma bilen çok az sayıdaki hanımlardan biriydi. 45 (665) yılı civarında Medine'de vefat etti. Zeyneb bint Huzeyme: Âmir b. Sa'saa kabilesiyle müslümanlar arasında bozulan ilişkileri düzeltmek isteyen Hz. Peygamber, bu kabileden olan ve ikinci eşi Bedir Gazvesi'nde şehid düşen Zeyneb ile Ramazan 3 (Şubat-Mart 625) tarihinde evlendi; ancak Zeyneb kısa bir süre sonra vefat etti (Rebûlâhîr 4 / Eylül 625). Ümmü Seleme Hind bint Ebû Ümeyye: İlk müslümanlardan ve Habeşistan muhacirlerindendir. Kocası Ebû Seleme. Uhud Gazvesi'nde aldığı yara sebebiyle öldükten sonra Resûl-i Ekrem kendisini 4. yılın Şevval ayında (Mart 626) nikâhladı ve Ümmü Seleme onun en son ölen eşi olarak 62'de (681) seksen dört yaşında iken Medine'de vefat etti. Zeyneb bint Cahş: Resûlullah'ın evlâtlığı Zeyd b. Hârise kendisini boşadıktan sonra Hz. Peygamber'e nikâhladığı (Zilkade 5 / Nisan 627) Kur'an'da bildirilmiştir (el-Ahzâb 33/37). 20 (641) yılında vefat etti. Resûl-i Ekrem'den sonra ölen ilk hanımıdır. Cüveyriye bint Hâris: Benî Mustalîk kabilesinden olup bu kabileyle yapılan savaşta kocası ölmüş, kendisi de esir düşmüştü. Fidyenin ödenmesi hususunda yardım istediği Resûlullah'ın teklifi üzerine onunla evlendi (5/627). 56 yılı Rebülevvelinde (Şubat 676 veya 50/670) Medine'de vefat etti. Safiyye bint Huyey: Medine'den sürüldükten sonra Hayber'e yerleşen Benî Nadîr'in reisi Huyey'in kızıdır. Hayber'in fethi sırasında kocası ölmüş, kendisi de esir alınmıştı. Hz. Peygamber savaştan sonra onu nikâhladı (7/628).

50 yılı Ramazanında (Ekim 670) veya 52'de (672) Medine'de vefat etti. Ümmü Habîbe Remle bint Ebû Süfyân: Habeşistan muhacirlerindendir. Kocası orada din değiştirip ölünce kendisi dul kaldı ve Resûl-i Ekrem'in Habeşistan'a gönderdiği bir elçi vasıtasıyla kendisine nikâhlanıp Medine'ye getirildi (Zilkade 7 / Mart 629). 44 (664) yılında Medine'de vefat etti. Meymüne bint Hâris: Resûlullah'ın en son evlendiği kadındır. Umretü'l-kazâ sırasında Mekke'de Hz. Peygamber onu kendisine nikâhladı; ancak Mekkeliler müslümanların üç gün içinde şehri terketmesini istediklerinden zıfafları Mekke'den Medine'ye dönüş yolunda Serif'te gerçekleşti (Zilkade 7 / Mart 629). 51'de (671) vefat etti. Hz. Peygamber'in tâlip olup sonra nikâh kıymaktan vazgeçtiği veya nikâhladığı halde beraber olmadığı kadınlar da vardır. Bunların adları ve sayılarıyla ilgili muhtelif rivayetler bulunmakta (Abdürrezzâk es-San'ânî, VII, 490), Fâtîma bint Dahhâk ile Esmâ bint Nu'mân dışındakilere dair nakillerin kesinlik kazanmadığı belirtilmektedir (İbn Sa'd, VIII, 218-219); ayrılık sebepleri hakkında da farklı bilgiler verilmektedir (Buhârî, "Tâlâḥ", 3).

Resûl-i Ekrem'in iki câriyesinden ilki Reyhâne bint Şem'un'dur. Benî Kurayza muhasarasında esir olarak Resûlullah'ın payına düştü. Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber onunla evlendiği için özgürlüğüne kavuştuğu, bazı kaynaklarda ise câriye olarak kalmayı tercih ettiği bildirilmektedir. Vedâ haccından kısa bir süre sonra vefat etti (10/632). İkinci câriyesi Mâriye'dir. Bizans'ın İskenderiye valisi ve Mısır Mukavkısı Cüreyc b. Mîna'nın Resûl-i Ekrem'e gönderdiği hediyeler arasında bulunan hıristiyan bir câriye idi. Zilhicce 8'de (Nisan 630) İbrâhim'i dünyaya getirdi. Hz. Ömer döneminde Medine'de vefat etti (16/637). Bunların dışında Zeyneb bint Cahş'ın Resûlullah'a ömrünün son günlerinde hediye ettiği Nefise ile adı bilinmeyen bir câriyeden bahsedilmekteyse de meşhur olan rivayete göre Resûlullah'ın iki câriyesi vardı. Resûl-i Ekrem'in vefatı sırasında Hz. Hatice ile Zeyneb bint Huzeyme dışındaki dokuz hanımı ve Mâriye hayattaydı. Hatice yirmi beş yıl ile en uzun süreli, Zeyneb ise birkaç ayla en kısa süreli hanımı olmuştur. Resûlullah'ın vefatından sonra hanımlarının geçimi beytül-mâlden kendilerine tahsis edilen ödenekle sağlanmış, ayrıca Abdurrahman b. Avf gibi sahâbiler kendilerine hediyeler göndermek suretiyle ihtiyaçlarını karşılamıştır. Hz. Peygamber'in, vefatından sonra ha-